

Департамент
освіти і науки,
молоді та спорту
Закарпатської обласної
державної адміністрації

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ І СПОРТУ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
АСОЦІАЦІЯ ПОЛІТОЛОГІВ ТА МІЖНАРОДНИКІВ УЖНУ**

Партнери:

**Пряшівський університет (Пряшів, Словачька Республіка)
НДІ політичної регіоналістики УжНУ (Ужгород, Україна)
НДІ Центральної Європи УжНУ (Ужгород, Україна)
Студентське наукове товариство ФСН (Ужгород, Україна)**

МАТЕРІАЛИ

Х-ї Міжнародної науково-практичної конференції:

**«УКРАЇНА-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ФОРМАТ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН
УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ, РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ, ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПРАКТИК І ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ
МІНОРИТАРНИХ ЕТНІЧНИХ ГРУП»**

**ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПЕРШОГО ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРИ
ПОЛІТОЛОГІЇ В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВОЛОДИМИРА
ЛАВРЕНТІЙОВИЧА БОДНАРА (04.07.1935–22.08.2011)**

10-11 жовтня 2025 року
м. Ужгород

Україна – Європейський Союз: Формат розвитку відносин України та Європейського Союзу в контексті геополітичної турбулентності, російсько-української війни, електоральних практик і політичної участі меншості етнічних груп. Матеріали X-ї Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 10–11 жовтня 2025 року) / Ю. Остапець (голова редкол.); відповідальні за випуск: П. Габрин, М. Зан, К. Червеняк. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2025. 378 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Юрій ОСТАПЕЦЬ, професор, доктор політичних наук, декан факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – голова редколегії.

Мар'яна МАРУСИНЕЦЬ, професор, доктор педагогічних наук, директор департаменту освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної військової адміністрації – співголова редколегії.

Микола ПАЛІНЧАК, професор, доктор політичних наук, декан факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – співголова редколегії.

Олександр БЕРТОЛОН, заступник голови правління ГО «Асоціація випускників політологів та міжнародників УжНУ» – співголова редколегії.

Ірина ДУДІНСЬКА, доцент кафедри теорії політики, директор Інституту політології Пряшівського університету в Пряшеві (Словацька Республіка) – співголова редколегії.

Анатолій КЛЮЧКОВИЧ, доктор політичних наук, завідувач кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – член редколегії.

Михайло ЗАН, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – член редколегії.

Кристина ЧЕРВЕНЯК, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – член редколегії.

Валентин БУРКАЛО, кандидат філософських наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – член редколегії.

Віктор ПЕТРИНКО, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – член редколегії.

Петро ГАБРИН, аспірант 4-го року навчання спеціальності «Публічне управління та адміністрування» кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – член редколегії.

Рецензенти:

Василь КЛИМОНЧУК, професор кафедри політичних наук факультету історії, політології і міжнародних відносин (Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)

Михайло ШЕЛЕМБА, доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій (ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород)

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 3 від 28 жовтня 2025 р.).

До збірника наукових праць ввійшли доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої актуальним питанням розвитку відносин України та країн Європейського Союзу в контексті геополітичної турбулентності, російсько-української війни, електоральних практик і політичної участі меншості етнічних груп. Вітчизняні та зарубіжні науковці висвітлюють проблематику зміни геополітичного статусу України, міжнародних відносин, дипломатичну, військову та фінансову допомогу нашій державі, інформаційно-смыслові наративи в контексті протистояння з ворогом; аналізують причини, хід та наслідки російсько-української війни; презентують проблематику електоральних практик у країнах Європейського Союзу та їх вплив на розвиток відносин з Україною; розглядають публічно-управлінські відносини та особливості взаємодії влади й суспільства у воєнний та поствоєнний період; розкривають зміст політичної участі меншості етнічних груп у країнах Центральної Європи; окреслюють проблемні аспекти життєдіяльності українського соціуму в умовах воєнного стану (волонтерство, біженці та внутрішня міграція, мова, освіта, наука, культура та релігія як фактори формування і збереження національної ідентичності тощо).

Видання розраховане на науковців, аспірантів, студентів, державних службовців та широкий читачий загал.

© Матеріали X-ї Міжнародної науково-практичної конференції
«Україна – Європейський Союз:

Формат розвитку відносин України та Європейського Союзу
в контексті геополітичної турбулентності, російсько-української війни,
електоральних практик і політичної участі меншості етнічних груп», 2025

© Ужгородський національний університет, 2025

© ТОВ «РІК-У», 2025

ЗМІСТ

СЛОВО ПРО НАСТАВНИКА: ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПЕРШОГО ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРИ ПОЛІТОЛОГІЇ В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВОЛОДИМИРА ЛАВРЕНТІЙОВИЧА БОДНАРА (04.07.1935–22.08.2011).....	12
Микола ВЕГЕШ СЛОВО ПРО ЗАСНОВНИКА ПОЛІТОЛОГІЇ В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	13
Мирослава ЛЕНДЬЕЛ Про мудрість керівника: пам'яті Володимира Лаврентійовича Боднара, першого завідувача кафедри політології Ужгородського національного університету	14
Іван СИТАР ЧЕЛЯДНИК ІЗ ВЕЛИКОЇ БУКВИ.....	15
Валентин БУРКАЛО «ХИТРИСТЬ СВІТОВОГО РОЗУМУ» – НЕЛІНІЙНИЙ РУХ ЧЕРЕЗ ПАРАДОКСАЛЬНІ ЗМІНИ ДО НОВОЇ ЯКОСТІ КОЛЕКТИВНОЇ СВІДОМОСТІ: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ЛАВРЕНТІЙОВИЧА БОДНАРА	16
Маріанна КОЛОДІЙ «ЧИМ БІЛЬШЕ ПІЗНАЄТЕ, ТИМ БІЛЬШЕ ЗРОЗУМІЄТЕ, ЧИМ БІЛЬШЕ ЗРОЗУМІЄТЕ, ТИМ МЕНШЕ ЗРОБИТЕ ПОМИЛОК» – ВОЛОДИМИР БОДНАР.....	22
Надія КІЧЕРА 4 ЛИПНЯ – НЕ ПРОСТО ДАТА.....	23

РОЗДІЛ 1

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ СВІТІ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ: МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, ДИПЛОМАТИЧНА, ВІЙСЬКОВА ТА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА, ІНФОРМАЦІЙНО-СМИСЛОВІ НАРАТИВИ

Ростислав БАЛАБАН ПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ: ВІД ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ДО ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ	25
Шандор ФЬОЛЬДВАРІ UKRAINIAN-HUNGARIAN RELATIONS IN THE LIGHT OF THE NEW MILITARY STRATEGY OF THE EUROPEAN UNION.....	30
Ірина ОВЧАР, Юлія ОВЧАР КОМУНІКАЦІЙНА СКЛАДОВА ПЕРЕГОВОРІВ ЩОДО ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС	41
Олександр БЕРТОЛОН ВПЛИВ ОФІЦІЙНОГО БУДАПЕШТА НА ЄВРОПЕЙСЬКУ ІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 2026 РОКУ В УГОРЩИНІ.....	43
Мирослава ЛЕНДЬЕЛ, В'ячеслав ПАВЛЕНКО СУЧАСНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ПІДТРИМКИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ.....	46
Надія КІЧЕРА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ОЦІНКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ.....	48
Nataliya MARADYK, Vladislav DUDINSKÝ FROM VISA BARRIERS TO FREE MOVEMENT: UKRAINE AND ITS VISA DIALOGUE WITH THE EU	50
Michal CIRNER, Irena DUDINSKÁ SOCIETY, POLICY, ECONOMY AND TRANSFORMATION PROCESSES OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SLOVAK REPUBLIC	55

Василь БУСЛЕНКО УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА СЛОВАЧЧИНИ Р. ФІЦО.....	57
Олександр РАДИШ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: ВІД ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНОГО ПЕРЕХОДУ ДО СУЧАСНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	58
Viktoriia SICHAK THE DYNAMICS OF SLOVAK EUROSCEPTICISM IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION.....	61
Світлана НАУМКІНА УКРАЇНА ЯК ЕПІЦЕНТР ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗЛАМІВ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-СМИСЛОВИХ ВІЙН.....	67
Іван МОНОЛАТІЙ ЕТНІЧНЕ (РАСОВЕ) ПРОФІЛЮВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ РОЗВІДКИ ТА КОНТРРОЗВІДКИ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ	69
Ірина ЦІКУЛ ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ	72
Ганна САСИН ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В УКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР	73
Сергій ВОНСОВИЧ НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СТРУКТУРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	75
Оксана ШУРКО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВІЙНИ	77
Фелікс БАРАНОВСЬКИЙ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДХОДІВ ПОЛЬЩІ ДО СПІВПРАЦІ З УКРАЇНОЮ НА ТЛІ ЗМІН ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ	78
Орест СОРОКОПУД ІНТЕГРАЦІЯ ПОЛЬЩІ В НАТО ТА ЄС І СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО З УКРАЇНОЮ У СФЕРІ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	80
Олексій ШАФРАНЬОШ ПОЗИЦІЯ АНТИГЛОБАЛІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: МІЖ КРИТИКОЮ ЗАХОДУ І ПІДТРИМКОЮ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ	82
Сергій ГЕМБЕРГ УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ	83
Тетяна ЄЛОВА СТРАТЕГІЧНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	84
Віталій МАЛІМОН ЄВРОПЕЙСЬКА ОБОРОННА ЕКОСИСТЕМА ТА УКРАЇНА: ВІД «SOLIDARITY LANES» ДО СПІЛЬНИХ ЗБРОЙНИХ ПРОЄКТІВ	86
Yaryna SOKOL THE ROLE OF INTERNATIONAL ALLIANCES AND PARTNERSHIPS IN STRENGTHENING UKRAINE'S GLOBAL POSITION	88
Олексій СОКУР КОНСТРУКТИВІСТСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПАРТІЙНОГО ДИСКУРСУ ЩОДО ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	89
Михайло СІЗОКРИЛОВ ПРІОРИТЕТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ 2024-2029: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ КРАЇН АСОЦІЙОВАНОГО ТРІО.....	91

Іванна КОБЗАРЕНКО АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	93
Павло ЛОГВІНОВ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ: РОЛЬ UKRAINE FACILITY У ПІДТРИМЦІ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	96
Михайло ЛЕВЕНЕЦЬ МОЛОДІЖНА УЧАСТЬ В ПРОЦЕСАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	98
Андрій КІНЯК КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ У ПАРАДИГМІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА УКРАЇНО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВІДНОСИН	99
Михайло ТЕМНОВ УКРАЇНА, ЄС ТА БОЖЕСТВЕННА СЕМІОТИКА: ДУХОВНИЙ ВИМІР	101
Дмитро ІВАНЕНКО УКРАЇНА–ЄС: ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКОМУ ВПЛИВУ В АФРИЦІ.....	106
Василь КУХТА УКРАЇНА – ТРОПІЧНА АФРИКА: РОЗШИРЕННЯ ВЕКТОРІВ СПІВПРАЦІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	108
Sofia HUDYMA LESSONS FROM UKRAINE'S WAR: HOW TAIWAN IS PREPARING FOR POSSIBLE CHINESE AGGRESSION.....	110
Андрій БУЗАРОВ СТРАТЕГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ	111
Микола ПАЛІНЧАК ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА У ФОКУСІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕМОКРАТІЇ	113
Михайло ШЕЛЕМБА, Анастасія КИРЛИК МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА НАВКОЛО ГРЕНЛАНДІЇ: КРИТИЧНІ РЕСУРСИ, КЛІМАТИЧНІ ЗМІНИ ТА СТРАТЕГІЧНА БОРОТЬБА ЗА СУВЕРЕНІТЕТ В АРКТИЦІ.....	116
 РОЗДІЛ 2 РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ПРИЧИНИ, ПЕРЕБІГ І НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ	
Олексій ГАРАНЬ, Сергій ШАПОВАЛОВ, Поліна БОНДАРЕНКО ЧИ ПЕРЕШКОДЖАЄ ГРОМАДСЬКА ДУМКА МОНОПОЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ?	118
Костянтин ЛИТВИН РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ІДЕОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ВІД «РАШИЗМУ» ДО ІМПЕРСЬКОГО РЕВАНШИЗМУ	123
Наталія РОТАР РИЗИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОРГАНІЗАЦІЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ	124
Дмитро ІЛЬЮЩЕНКО БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНА – ЄС В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	126
Ігор ТОДОРОВ БЕЗПЕКОВА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ІНВАЗІЇ В УКРАЇНУ	128
Василь КЛИМОНЧУК СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	131

Наталія КУШНІР АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ПОТОКІВ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ	134
Ігор ДОЦЯК ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ.....	136
Петро МЕЛЬНИК ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОЦІНКИ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ДОВКІЛЛЮ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	137
Софія МАРЧУК МЕЖІ РАЦІОНАЛЬНОСТІ В УМОВАХ АСИМЕТРИЧНОЇ ВІЙНИ: АНАЛІЗ ЯДЕРНОГО ЧИННИКА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ ...	139
Віктор ПЕТРІНКО ПЛАНЕТАРНИЙ ДУАЛІЗМ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНА ОСНОВА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	142
Олексій БАРИПАЄВ, Андрій МІНОСЯН СУЧАСНА РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ЗАГРОЗА ІСНУВАННЮ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ	145
РОЗДІЛ 3 ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ПРАКТИКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВЗАЄМОВІДНОСИН ІЗ УКРАЇНОЮ	
Юрій ОСТАПЕЦЬ, Антон РАДЬКО КРИЗА УКРАЇНСЬКОГО ПАРТІЄТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД	147
Денис ЯКОВЛЕВ, Ганна ТРУШЕВИЧ ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ «ПЕРЕМІЩЕНОГО СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ»: МОДЕЛЮВАННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ВПО.....	151
Юрій ПРОКОПЕНКО ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗНАЧЕННЯ МЕТОДУ Д'ОНДА В ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ РЕФОРМІ УКРАЇНИ	153
Костянтин СВЕКЛА НОВІ ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ: НАПРЯМКИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ	155
Dmytro MELNYCHUK EXPERIENCE IN IMPLEMENTING THE SWISS REFERENDUM INSTITUTION TO STRENGTHEN DEMOCRACY AND ECONOMIC LAW IN UKRAINE	157
Анатолій КЛЮЧКОВИЧ РОСІЙСЬКИЙ ГІБРИДНИЙ ВПЛИВ У СЛОВАЧЧИНІ: ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ВРАЗЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	159
Роман КУБІЧКА ДИНАМІКА ВИБОРЧОЇ ЯВКИ У СЛОВАЧЧИНІ: КОНТЕКСТ ВИБОРІВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ У 2024 РОЦІ	162
Едгар ВЕРСЕТТІ РЕГІОНАЛЬНІ ПАРТІЇ ЯК ОСЕРЕДОК ЕТНОПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ ЗЗОВНІ.....	164
Павло ЯЦИНА ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ В ЧЕХІЇ 3-4 ЖОВТНЯ 2025 РОКУ	168
Ірина ВОРОТІЛОВА ПОЛІТИЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН	170

РОЗДІЛ 4

ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ ВІДНОСИНИ ТА ПУБЛІЧНА ВЛАДА
У ВОЄННИЙ ТА ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД**Михайло МОСКАЛЮК**ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО
РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ 174**Юлія СЛІПЕЦЬКА**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА ПІД ВПЛИВОМ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 176**Антон ЮРЬЄВ**КОМУНІКАТИВНІ ЧИННИКИ ПОЛІТИЧНОЇ СТРУКТУРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
ПАРЛАМЕНТУ ПІСЛЯ 2019 РОКУ 178**Кристина ЧЕРВЕНЯК**

ДЕРЖАВНА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 180

Петро ГАБРИНОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАКТИК
У РОМСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
(НА ПРИКЛАДІ ПРЯШІВСЬКОГО САМОВРЯДНОГО КРАЮ) 182**Стеллас АСЛАНОВ, Василь КОБА**ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ:
ШЛЯХ ДО ПРОЗОРОСТІ І ЕФЕКТИВНОСТІ 183**Юлія ФЕТЬКО**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 186**Максим УТКІН**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ВПРОВАДЖЕННЯ
ІННОВАЦІЙ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ 187**Ірина МАТВЄЄНКО**КОМУНІКАТИВНИЙ ВПЛИВ ЯК КОМПОНЕНТ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН ТА МАНІПУЛЯЦІЙ 189**Анна ГОЛОВАТА, Вікторія ФІЗЕР**ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ ТА ВИКЛИКИ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО
АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 192**Сергій БАЙРАК**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ 197**Владислав КОЛЕСНИЧЕНКО**МІСТА ЯК ЛОБІСТИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКИХ МУНІЦИПАЛІТЕТІВ У МОБІЛІЗАЦІЇ
МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 201**Віталій СМАЧНИЙ**ПАРТНЕРСТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК МЕХАНІЗМ СТІЙКОГО
РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 203**Валерій БОРТНІКОВ, Олена КОЗЮПА**СПІВПРАЦЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ
ПАРТНЕРАМИ (2022–2024 РР.) 206**Світлана БУЛА**ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ І МОЖЛИВОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА
ПРИКЛАДІ М. ЛЬВОВА) 209**Анатолій БОЙКО**ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ СТАНДАРТІВ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 210

Дана ГІДІ

ІНСТИТУТ РАДНИКІВ З ПИТАНЬ МОЛОДІ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ
МОЛОДІ ДО ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: ВИКЛИКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УЖГОРОДСЬКІЙ ГРОМАДІ.....212

Дмитро ЕРДЕЛІ

ВИБРАНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ
В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ДО ЇХ ВИРІШЕННЯ214

Маріан ТОКАР

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ МУЗЕЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК СУЧАСНА УПРАВЛІНСЬКА ІННОВАЦІЯ.....217

Володимир БАСАРАБ, Сергій ЙОВБАК

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАДАХ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)219

Маріанна КОЛОДІЙ

ЛОКАЛІЗАЦІЯ РЕЗОЛЮЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН 1325 «ЖІНКИ. МИР. БЕЗПЕКА»
В УКРАЇНІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ222

Наталія ВАРГА, Богданна ГВОЗДЕЦЬКА, Руслана ДЖУГАН

МИТНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: БАР'ЄРИ ТА ВИКЛИКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ
СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ224

Діана СТЕБЛАК

«РЕЛІГІЙНА ФОРТЕЦЯ» Д. ТРАМПА – РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРУ
В ПОЛІТИЦІ 47 ПРЕЗИДЕНТА США226

Валентин ЗАВИДНЯК

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ОРГАНІВ
ВЛАДИ ШТАТІВ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....227

Дмитро ЗІНИЧ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГІБРИДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ
НА ПРИКЛАДІ МОЛДОВИ ТА ГРУЗІЇ: СХОЖОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ.....229

Денис ТАРАСЕНКО, Володимир ПАКЛІН

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ231

РОЗДІЛ 5

**ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ТА ПРЕДСТАВНИЦТВО У ВЛАДІ МІНОРИТАРНИХ
ЕТНІЧНИХ ГРУП У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ**

Юлія УЗУН, Світлана КОЧ

КОНСТИТУЦІЙНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ЕТНІЧНИХ
МЕНШИН: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ233

Чілла ФЕДИНЕЦЬ

ПРАВА МЕНШИН ТА ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ПОЧАТКУ ПЕРЕГОВОРІВ
ЩОДО ВСТУПУ ДО ЄС236

Вікторія ПЕТРОВСЬКА

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ УГОРЩИНИ
У ВИБОРАХ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У 2024 РОЦІ:
ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ «ЄДНІСТЬ»241

Чілла ФЕДИНЕЦЬ, Олександр БЕРТОЛОН

ПРЕДСТАВНИКИ ЗАКАРПАТТЯ В ЗАКОНОДАВЧОМУ ОРГАНІ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ:
ПОЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ ЗАКАРПАТТЯ
(1945–1991).....244

Стеллас АСЛАНОВ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ЗАХИСТ ПРАВ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (СПІЛЬНОТ) ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ252

Мирослав ГОРВАТ ПРЕДСТАВНИЦТВО РОМІВ У МІСЦЕВИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ..	254
Юлія МЕЩЕРЯКОВА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ІТАЛІЇ (НА ПРИКЛАДІ АВТОНОМНОЇ ОБЛАСТІ ТРЕНТИНО-АЛЬТО-АДІДЖЕ).....	261
Михайло ЗАН, Володимир ЛОЙЗИК КОРСИКА ЯК ЕТНІЧНА ТЕРИТОРІАЛЬНА АВТОНОМІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	263
Володимир АЛМАШІЙ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ЕТНІЧНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ РУХІВ У СЛОВАЧЧИНІ В КІНЦІ ХХ СТОЛІТТЯ	265
Андрій ПОПОВИЧ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	270
Роман БАНДУРОВИЧ СУСПІЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РОМСЬКОЇ ГРОМАДИ У СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: ІСНУЮЧІ БАР'ЄРИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	278
Олександр МУШИНКА ДИНАМІЧНІ ЗМІНИ ШКІЛЬНИЦТВА В СЕРЕДОВИЩІ МІНОРИТАРНИХ ЕТНІЧНИХ ГРУП СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (НА ПРИКЛАДІ РОМСЬКОЇ ГРОМАДИ)	280
Юрій ШИПОВИЧ СПЕЦИФІКА ЕТНОІДЕНТИЧНОСТІ КАРПАТСЬКИХ РУСИНІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІНТЕРВ'Ю В РАМКАХ ПРОГРАМИ «ГОЛОСЫ РУСИНІВ ПІДКАРПАТЯ» НА РАДІО РУССКОЙ БУРСЫ «ЛЕМ. FM»	283
Мартін ЖЕЛЕЗНИК СЕРБСЬКИЙ КРАЙ КОСОВО ТА МЕТОХІЯ & РЕСПУБЛІКА КОСОВО: ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКЦІЯ ТА ГЕОЕТНОПОЛІТИЧНА ТУРБУЛЕНТНІСТЬ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....	286
Едгар ВЕРСЕТТИ ЕТНОПОЛІТИЧНІ СПІЛЬНОТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОГО ВПЛИВУ	289
Діана БУРБАХ ГРОМАДСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ГРЕЦЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ГРОМАДИ НА ЗАКАРПАТТІ: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН	290

РОЗДІЛ 6

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВОЛОНТЕРСТВО, БІЖЕНЦІ, ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГОСУСПІЛЬСТВА

Валерія БІЛОУСОВА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	293
Оксана МАТВІЄНКО, Василь ШОВАГ УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ: ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	297
Леся АДАМОВА ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЧЕХІЇ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕСЬКИХ МЕДІА)	299
Наталія МЕШКОВА БЕЗПЕЧНА ГАВАНЬ: ЦЕНТР ДЛЯ ІНОЗЕМЦІВ У М. БРНО (ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА) ЯК МІСЦЕ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС КРИЗИ.....	301
Вікторія СВЯТЕЦЬКА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: СОЦІАЛЬНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ	303

Ліліана ЯРОВА, Михайло КУРТІКОВ ТЕХНОЛОГІЇ «ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА»: ВІД МАСОВОЇ АУДИТОРІЇ ДО ГРУП ІНТЕРЕСІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	304
Володимир БАСАРАБ, Олександр ЙОВБАК ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	307
РОЗДІЛ 7 МОВА, ОСВІТА, НАУКА, КУЛЬТУРА ТА РЕЛІГІЯ ЯК ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	
Валентин БУРКАЛО ПСИХОЛОГІЯ КОРИГУЮЧОГО ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ЕЛІТАРНУ КОРУПЦІЮ В УКРАЇНІ ЯК ПРОРОСТАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ХРИСТОСВІДОМОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ ТА ПРИБОРКАННЯ СВІДОМОСТІ «АНТИХРИСТА» ЕЛІТАРНОГО ЕГО	310
Микита ПЕТРАКОВ КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ, МІНОРИТАРНІ ГРУПИ І ПОЛІТИКА ІДЕНТИЧНОСТІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄС.....	317
Василь ПАХОЛОК СИСТЕМА СКОРБОТНИХ ДАТ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ЯК БЕЗПЕКОВА ВІЗІЯ У ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ	319
Владислав ПЕТРИШИН НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ХХ СТОЛІТТІ ЯК ЦІННІСНИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....	321
Василь ЛЕВКУЛИЧ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ НАУКИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ	323
Марія КУЛЕШІР ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ І КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ	325
Ігор ШНІЦЕР ШКІЛЬНА ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, ЗМІСТ, ЗНАЧЕННЯ	326
Іванна ЧЕЙПЕШ, Василь КУХТА, Марія КУХТА ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	328
Володимир БАСАРАБ, Михайло ТУРЯНИЦЯ ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	330
Тетяна КЛЮЧКОВИЧ ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА У СЛОВАЧЧИНІ ПІД ТИСКОМ ВИКЛИКІВ І ПРОТИРІЧ	332
Štefan IŽÁK UKRAJINIZÁCIA SLOVENSKÝCH OMŠÍ: DÔSLEDOK ALEBO JEDNA Z PRÍČIN ASIMILÁCIE SLOVÁKOV ZAKARPATSKA?	334
Людмила МАЗУКА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА КОРДОНОМ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ.....	336
Назар МИХАЛЮК АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ	338
Тетяна КУЧЕР ДО ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНШИНИ В М. ТРНАВА (СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА): СУЧАСНИЙ СТАН.....	340
Ігор ВЕГЕШ КУЛЬТ ВЕЛИЧІ В СТРУКТУРІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	342

Микола ПАЛІНЧАК, Роман МЕГЕЛА, Руслан ЛЕШАНИЧ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ	344
Леррі РОНАЙ ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН МІЖ ЦЕРКВОЮ ТА ДЕРЖАВОЮ В УГОРЩИНІ У 1990-Х РОКАХ	346
Ігор-Іван ПРОЦІВ, Роман РОМАНЮК РУЙНУВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ «СХІДНОГО СУСІДА» (2022-2025 рр.).....	347
Петро БОНДАРЧУК ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ	349
Михайло ЛЕНДЕЛ СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ СЕЛА ДОВГЕ ПІСЛЯ «КАТАКОМБНОГО» ПЕРІОДУ	350
Станіслав РОШКО СЛОВА ЯК ЗБРОЯ ВІЙНИ: ЯК МОВА ТВОРИТЬ МІЖНАРОДНУ ПОЛІТИКУ ТА ВИЗНАЧАЄ ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ В КОНФЛІКТІ МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ	355
Анастасія РІЗНИК ДВОВОМОВНІСТЬ І ВИКЛИКИ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ.....	361
Андріана ЗАН ЕТНОМОВНА СПЕЦИФІКА ШВЕЙЦАРСЬКОЇ КОНФЕДЕРАЦІЇ.....	362
Наталя СЕРЕБРЯННІКОВА УКРАЇНСЬКИЙ БАЛЕТ: ПРОТИСТОЯННЯ НАРАТИВІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ.....	365
Василина ПАЛИНЧАК-КУТУЗОВА МУЗЕЙ ЯК ПЛАТФОРМА ДІАЛОГУ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЇХ РОДИНАМИ: МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ПЕДАГОГІКА.....	367
Марія ШНІЦЕР, Ангеліна ГАЙЛО ПРОБЛЕМА ВІЙНИ ТА МИРУ У ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДАХ ПЛАТОНА ТА АРІСТОТЕЛЯ.....	369
Ірина ОСТАПЕЦЬ НОВІ ВИМІРИ СВОБОДИ В ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ	371
Олег НЕСТЕР СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АНАЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ.....	374
Богдана ШАНДРА, Анастасія ШЕБЕСТЯН ВПЛИВ МОРАЛЬНОСТІ, ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СВОБОДИ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО.....	376

**СЛОВО ПРО НАСТАВНИКА:
ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ПЕРШОГО ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРИ ПОЛІТОЛОГІЇ
В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ВОЛОДИМИРА ЛАВРЕНТІЙОВИЧА БОДНАРА
(04.07.1935–22.08.2011)**

Отже, досвід Української асоціації «Єдність» на виборах 2024 року відображає складний, але дієвий механізм політичної участі українців в Угорщині. Система самоврядувань забезпечила платформу для внутрішньої боротьби та перегрупування сил на тлі міграційної кризи. Ключовим завданням для обраних органів тепер є збалансування традиційних місіонерських функцій із нагальною потребою ефективної інтеграції новоприбулих українців та забезпечення їхніх прав, використовуючи як національні, так і місцеві важелі впливу для підтримки України на рівні Угорщини під час воєнного захисту від агресора.

Список використаних джерел:

1. У Будапешті відкриють офіційну школу для україномовних дітей. *Укрінформ*. 2024. 17 липня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3888448-u-budapesti-vidkriut-oficijnu-skolu-dla-ukrainomovnih-ditej.html> (дата звернення: 11.10.2025).
2. Українська асоціація «Єдність» допомагає нашим співвітчизникам адаптуватись в Угорщині. *kiszo.news*. 2024. 30 січня. URL: <https://kiszo.news/2024/01/30/ukrainska-asotsiatsiia-iednist-dopoma/> (дата звернення: 11.10.2025).
3. У Центрі Будапешта відбулася багатотисячна хода на підтримку України. URL: <https://pravdaye.com.ua/v-czentri-budapeshta-vidbulasya-bagatotysyachna-hoda-na-pidtrymku-ukrayiny-fotovideo/> (дата звернення: 11.10.2025).
4. Українська Асоціація «Єдність» [Вебсторінка організації]. Українська Асоціація «Єдність». URL: <https://ukrajinci.hu/language/uk/товариства-українців-в-угорщині/українська-асоціація-єдність/> (дата звернення: 11.10.2025).
5. Népszámlálás 2022-ben. Nemzetiség, anyanyelv. [Статистичні дані]. Központi Statisztikai Hivatal (KSH). 2022. URL: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/statikus-tablak> (дата звернення: 11.10.2025).
6. 2011. évi CLXXIX. Törvény a nemzetiségek jogairól [Законодавчий акт]. 2011. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv> (дата звернення: 11.10.2025).
7. Nemzetiségi választások eredményei [Результати виборів]. Nemzeti Választási Iroda (NVI). 2024. URL: <https://vtr.valasztas.hu/nemz2024?filter=national> (дата звернення: 11.10.2025).
8. Maszoret Avot Óvoda és Általános Iskola [Вебсайт освітнього закладу]. Maszoret Avot Óvoda és Általános Iskola. URL: <https://maszoretavot.hu/> (дата звернення: 11.10.2025).

Чілла ФЕДИНЕЦЬ,

*старша наукова співробітниця Центр соціальних досліджень,
Університет ім. Ларанда Етвеша, (м. Будапешт, Угорщина)*

Олександр БЕРТОЛОН,

*заступник Голови правління ГО
«Асоціація політологів та міжнародників УжНУ»,
аспірант кафедри політології і державного управління
(Ужгородський національний університет),*

ПРЕДСТАВНИКИ ЗАКАРПАТТЯ В ЗАКОНОДАВЧОМУ ОРГАНІ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ: ПОЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ ЗАКАРПАТТЯ (1945–1991)

1. Вступ

Сучасні партії утворилися у другій половині XIX століття з поширенням загального виборчого права та появою політичної участі як професії, що забезпечувало достатні умови для екзистенційного існування. За Джованні Сарторі, існують дві основні типи партійних систем – це конкурентні та неконкурентні. У межах неконкурентних партійних систем він розрізняє справжню однопартійну систему, в якій існує лише одна партія, гегемоніальну партійну систему, в якій існує кілька партій, але вони не становлять реальної альтернативи державній партії, та домінуючу партійну систему, в якій існує політична конкуренція, але та сама партія здатна залишатися при владі протягом циклів [22, 37].

Комуністичні однопартійні системи радянської зони, що виникли після Другої світової війни, впровадили справжню однопартійну систему. У взятий за зразок Радянському Союзу комуністична партія здійснювала повну політичну владу. Авторитарний режим також був закріплений у конституціях: згідно зі статтею 126 від 1936 року, партія є провідною силою робітничого класу, а згідно зі статтею 6 від 1977 року

– провідною силою суспільства в цілому. З конституційною поправкою 1990 року провідна роль комуністичної партії була вилучена з преамбули, але її визначна роль була збережена у статті 6 з формулою «Комуністична партія Радянського Союзу та інші політичні партії». Конституції союзних республік у принципі повторювали текст загальносоюзної конституції, але конституційні поправки 1990 року вже відхилялися від неї: конституція Російської Федерації та конституція Радянської України також використовували формулу «політичні партії». Таким чином, теоретична можливість та поміркована практика багатопартійної системи та плюральної виборчої системи були реалізовані ще до розпаду Радянського Союзу в грудні 1991 року.

2. Два парламенти

У Радянському Союзі, згідно з конституцією 1924 року, центральним органом державного управління був національний З'їзд Рад та з'їзди Рад окремих союзних республік та автономних республік. У період між з'їздами відбувалися засідання Центрального Виконавчого Комітету. Конституція 1936 року скасувала цю систему, запровадила високий ступінь централізації в державному управлінні, позбавила республіки-члени багатьох їхніх попередніх повноважень і замість попередніх інституцій створила Верховну Раду (парламент) Радянського Союзу та Верховні Ради (парламенти) окремих союзних республік та автономних республік. Остання конституція 1977 року по суті залишила цю систему незмінною.

Верховна Рада Радянського Союзу була двопалатною: вона складалася з Ради Федерації та Ради національностей. Рада Федерації обиралася представниками від виборчих округів з приблизно рівною кількістю людей, а в Раді національностей окремі національності чи етнічні групи не були представлені безпосередньо, а кожна федеративна республіка, автономна республіка, автономна область та національний округ могли направити певну визначену на нормативній основі кількість представників. Радянський парламент діяв з 1938 року (він засідав в цьому році, але був обраний наприкінці 1937 року, звідси й різні дати) до 1988 року протягом чотирирічного терміну, а потім з 1977 року – протягом п'ятирічного терміну. Під час війни виборів не було, але мандат був продовжений.

Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки (1929, 1938, 1978) дублювали радянську конституцію. Однопалатна Верховна Рада (парламент) у Києві засідала з 1938 року. Перша особа федеративної республіки, глава республіки, не був юридично визначений до 1938 року; на практиці це був Голова Ради Народних Комісарів, якого обирав Центральний Виконавчий Комітет у Києві, але фактичним лідером завжди був Перший секретар Комуністичної партії України. Після 1938 року главою республіки був Голова Президії Верховної Ради, якого обирала Верховна Рада України – практично завжди особа, яка очолювала Центральний Комітет Комуністичної партії України.

Порядок роботи як парламенту в Москві, так і республік-членів (верховних рад) був однаковим: термін повноважень парламенту позначався номерами, тому існувало перше, друге тощо скликання парламенту. Сесії проводилися протягом кожного терміну – кожна сесія являла собою період безперервного засідання, і кожна сесія в межах терміну нумерувалася аналогічно до термінів повноважень парламенту. До її компетенції входили прийняття та внесення змін до конституції, прийняття та внесення змін до законів, прийняття планів народних господарств і бюджету та контроль за їх виконанням, формування Ради Міністрів (уряду) та обрання Верховного Суду.

Останнім парламентом у Києві за радянських часів була Верховна Рада дванадцятого скликання, перша сесія якої відбулася у травні та серпні 1990 року, друга сесія – у жовтні та грудні 1990 року, третя сесія – у лютому та липні 1991 року, а її (єдина) позачергова сесія – 24 серпня 1991 року – коли було прийнято Декларацію про незалежність. Цей акт є фактичним Днем Незалежності, а референдум 1 грудня 1991 року, який його підтвердив, – юридичним днем народження сучасної України. Офіційно попередня дата відзначається як День Незалежності. Після здобуття незалежності парламентські терміни було перенумеровано, і нинішній український парламент вважає радянсько-український парламент дванадцятого скликання українським парламентом першого скликання [17, 73].

Конституція 1996 року – основний закон незалежної України – залишила однопалатний парламент практично незмінним за структурою. Найважливішою зміною було скасування Президії Верховної Ради. Цікаво, що після розпаду Радянського Союзу назву російського (московського) парламенту було змінено на Федеральні Збори (його верхня палата – Рада Федерації, нижня – Державна Дума), тоді як в Україні він залишився Верховною Радою (Верховною Радою). З інституційної точки зору появу «ради» як дорадчого органу можна пов'язати з козацьким періодом (XVII–XVIII століття), і цей термін також охоплював центральний орган управління під час державного експерименту після більшовицької

революції 1917 року, періоду Української Народної Республіки. Однак назва українського парламенту сьогодні не сягає корінням у ці історичні часи, а радше залишає незмінною назву київського парламенту радянського періоду (українська назва є дзеркальним відображенням російської назви) [18, 55]. З п'ятнадцяти держав-наступниць ще Білорусь зберегла радянську назву.

Нижче наведені списки представників складено на основі баз даних національної бібліотеки РФ (Санкт-Петербург). Закарпаття належало до складу Радянського Союзу та Радянської України з 1945 року – згідно з радянсько-чехословацькою угодою («Договір між Чехословацькою Республікою та Союзом Радянських Соціалістичних Республік про Карпатську Україну») [26, 234] – тому вибори були релевантні з другого терміну.

3. Депутати в Москві.

Таблиця № 1. Закарпатські парламентські депутати в Москві

Термін	Рада Союзу	Рада Національностей
2. 1946–1950	Іван Ваш, Ганна Петрище, Василь Русин	Іван Туряниця
3. 1950–1954	Іван Ваш, Іван Компанець, Марія Фотул	Іван Туряниця
4. 1954–1958	Іван Ваш, Терезія Габода, Федір Цанько	Іван Туряниця (до 1955 р.)
5. 1958–1962	Іван Ваш, Терезія Габода, Федір Цанько	Ольга Іващенко
6. 1962–1966	Юрій Пітра, Федір Цанько, Юрій Ільницький	Ольга Іващенко
7. 1966–1970	Анна Покотило, Юрій Пітра, Сергій Романовський	Юрій Ільницький
8. 1970–1974	Борис Іванов, Юрій Пітра, Ірина Скучка	Юрій Ільницький
9. 1974–1979	Борис Іванов, Юрій Пітра, Ірина Скучка	Юрій Ільницький
10. 1979–1984	Федот Кривда, Юрій Пітра, Ірина Скучка	Юрій Ільницький
11. 1984–1989	Генріх Бандровський, Наталія Золотова, Лайош Мейгеш	Юрій Пітра

Таблиця № 2. Лідери Закарпаття

Перший секретар обласного партійного комітету	Голова виконавчого комітету обласної ради
1946–1948	Іван Туряниця
1948–1952	Іван Компанець
1952–1959	Іван Ваш
1959–1962	Пилип Щербак
1962–1980	Юрій Ільницький
1980–1990	Генріх Бандровський
	1946–1951
	1951–1952
	1952–1955
	1955–1963
	1963–1974
	1974–1984
	1984–1990

Серед представників з Москви Іван Ваш (1904–1966) був закарпатцем та українцем за національністю. Після війни він був головою Закарпатського комітету державної безпеки, другим секретарем, а потім першим секретарем обласного партійного комітету [8, 15]; Ганна Петрище (1915–1977) була партійною діячкою та головою жіночої спілки [10]; Василь Русин (1919–2005) був суддею, головою суду, прокурором, головою виконавчого комітету обласної ради, а згодом членом Президії Верховної Ради Радянської України та заступником міністра соціальних справ; [3] Юрій Пітра (1914–2009) був виробником кукурудзи в колгоспі «Нове життя» в Іршавському районі; [2, 13] Іван Туряниця (1901–1955) був головою Народної Ради Закарпатської України, яка керувала краєм у 1944–1945 роках; та першим членом обласного партійного комітету у 1946–1948 роках. Секретар, член Президії Верховної Ради України з 1947 року до своєї смерті, [4, 101] Юрій Ільницький (1924–2016), другий секретар, а згодом і перший секретар обласного партійного комітету [7, 5].

Відомі тільки фрагментарні дані з преси, тому ми досконало не знаємо їхньої національності: Марія Фотул, також із Закарпаття, голова колгоспу «Молода гвардія» із Свалявського району, Федір Цанько, бригадир Свалявського лісництва, Терезія Габода, керівник групи колгоспу «Закарпатська правда» у Мукачівському районі, Анна Покотило, механістка паркетного цеху деревообробного Буштинського комбінату, Ірина Скучка, робітниця Ужгородської меблевої фабрики, Наталія Золотова, телеграфістка Мукачівського районного відділення поштового зв'язку (на момент обрання ще була стажером-телеграфістом), Лайош Мейгеш, завідувач тваринницької ферми колгоспу «Прикордонник» у Хустському районі.

«Парашутистами» були української та російської національності: Іван Компанець (1904–1969) був першим секретарем обласного комітету партії з 1948 по 1952 рік – до цього першим секретарем Тернопільського обласного, а потім Чернівецького обласного комітету партії, з 1940 по 1960 рік – членом Центрального Комітету Комуністичної партії України; [11, 153] Сергій Романовський (1923–2003) – професором історії, обіймав високі політичні посади в Радянському Союзі, а після його розпаду – в Росії,

неодноразовий посол; Борис Іванов (1921–1994) – генерал-полковник, з 1969 по 1975 рік – командувачем Південної групи армій, дислокованої в Угорщині [17, 73]; Федот Кривда (1923–1998) – генерал армії, під час перебування на посаді першого заступника командувача Далекосхідної групи армій – ефіопський військовий радник, до цього в Угорщині – командувач Південної групи армій, дислокованої в СРСР, а згодом – представником Верховного Головнокомандувача. військ Варшавського договору в Угорщині, Генрік Бандровський (1929–2008) пройшов шлях від першого секретаря Львівського міського комітету партії до першого секретаря Закарпатського обласного комітету партії [6, 124]. У Раді Національностей Ольга Іващенко з міста Одеси, росіянка за національністю, була секретарем Центрального Комітету Комуністичної партії України (ЦК КПУ) з 1954 по 1965 рік, єдиною жінкою в ЦК КПУ у цей період [9, 168].

Таким чином, депутатами у Москві були прості робітники, обласні керівники місцевого походження чи переведені сюди з інших місць, або високопоставлені національні політики та військові офіцери, які не мали безпосереднього відношення до Закарпаття.

Важливо зазначити, що представники в Раді Союзу представляли Закарпатську область, тоді як у Раді Національностей кожен закарпатець представляв Українську РСР (Українську Радянську Соціалістичну Республіку). Рада Союзу мала 569 членів у 2-5-му термінах, 696 у 6-8-му термінах та 806 у 9-му терміні. Конституція 1977 року встановила кількість представників як Ради Союзу, так і Ради Національностей на рівні 750 (чинна у 10-11-му скликаннях). До Ради Національностей обиралося по 25 представників від кожної республіки, а з 1966 року – 32 представники, по 11 від кожної автономної республіки, 5 від кожної автономної області та по 1 від кожного автономного округу. Виборча система забезпечувала відносний захист меншим республікам-членам, тому, наприклад, Естонська республіка з населенням у півтора мільйона осіб так само мала 25 (32) представників, як і Російська республіка-член з населенням у 145 мільйонів. Водночас на території Естонської (та кількох інших) республік-членів не було жодної національної адміністративної одиниці, тому вона не мала більше представників, тоді як на російській території було кілька автономних республік, повітів та районів, які могли направляти додаткових представників, тому зрештою Російська республіка все ж мала найбільше представників. Обидві палати збиралися двічі на рік, на короткий час – це дозволяло представникам виконувати свою основну роботу – а для затвердження законів було потрібне схвалення Ради Національностей, але це було формальним, оскільки рішення фактично приймалися в Центральному Комітеті Комуністичної партії Радянського Союзу (ЦК КПРС).

Таким чином, членство у Раді Національностей не надавало вагомим повноважень, але водночас, оскільки не було окремої угорської адміністративної одиниці, не було жодної можливості включити до неї представника угорської національності. На рівні реального прийняття рішень, у вищому керівництві Радянського Союзу, росіяни мали вирішальний вплив. З шести Генеральних секретарів Центрального Комітету КПРС Йосип Сталін був грузинської національності, всі інші були росіянами (Леонід Брежнєв народився в Україні, але також був росіянином). Однак, на нижніх щаблях влади частка етнічних українців була значною, зокрема серед найвищих державних та військових керівників, коливаючись від 10 до 20 % у різних регіонах та в різний час. Прихована квота поширювалася не на росіян та українців, а на представників інших національностей, зокрема Латвії, Казахстану, Узбекистану, Азербайджану та Грузії. Крім того, за часів Леоніда Брежнєва (1964–1982) існували не лише «недоторканні» особи, а й «недоторканні» регіони, від яких його обирали представником або обіймали партійні функції: Узбекистан, Молдова, Казахстан та Дніпропетровська область в Україні («мала Батьківщина» Генерального секретаря, звідки також походять багато лідерів сучасної України). Недоторканність означала, що з боку партії не можна було висловлювати жодної критики. У 1990 році, в останній рік перед розпадом Радянського Союзу, до складу Центрального Комітету КПРС входили 131 росіянин, 17 українців, 12 євреїв, 7 латишів, 6 білорусів, 5 грузинів, по 2 з Узбекистану, Азербайджану та Вірменії.

Із 1938 року до парламенту в Києві обирався 1 депутат на кожні 100 тис. жителів, а з 1978 року законодавчий орган налічував 650 членів. Дві третини депутатів були членами партії, одна третина – безпартійними. Парламент не збирався постійно, а тільки двічі на рік на короткий час, його робота фактично полягала в затвердженні документів, підготовлених Президією Верховної Ради Української РСР та узгоджених з Центральним Комітетом КПУ [1, 73]. У 2-му скликанні у Берегівському районі виборчого округу не було, але в 3-11-му скликаннях він був.

4. Депутати в Києві

Таблиця № 3. Парламентські депутати від Закарпаття у Києві

Термін	Депутати
2. 1947–1951	Андрій Білусяк (голова ради Ясіня), Ілля Демшин (прикордонник), Стефан Мікуланінець (директор лікарні у Виноградіві), Григорій Пінчук (другий секретар обласного партійного комітету), Дмитро Попович (перший секретар райкому партії у Берегові), Ганна Селянчин (секретар комсомолу області), Іван Туряниця (перший секретар обласного партійного комітету), Варвара Черничко (вчителька з Ужгорода)
3. 1951–1955	Микола Зубарев (прикордонник), Ганна Ладаній (колгоспниця), Єлизавета Лемак (вчителька з Пейтерфалва), Іван Петручак (голова обласної профспілки); Григорій Пінчук (міністр освіти Радянської України), Дмитро Попович (перший секретар Берегівського райкому партії), Васін Русін (голова обласного суду), Марія Русинко (бригадир радгоспу), Василь Сvida (художник), Іван Туряниця (голова виконкому обласної ради)
4. 1955–1959	Ганна Ладані (колгоспниця), Марія Марко (колгоспниця), Іван Петручак (голова обласної профспілки), Григорій Пінчук (міністр освіти Радянської України), Марко Повзак (другий секретар обласного партійного комітету), Попович Дмитро (заступник голови виконкому обласної ради), Василь Русин (прокурор області), Василь Сvida (художник), Іван Туряниця (голова виконкому обласної ради) – після його смерті Іван Гарагонич (голова виконкому обласної ради), Марія Гуда (трактористка локомотивної станції)
5. 1959–1963	Марія Алечко (колгоспниця), Георгій Бойза (машиніст), Іван Гарагонич (голова виконкому обласної ради), Іван Гутлеюк (робітник лісопилки), Ганна Ладані (колгоспниця), Марія Марко (колгоспниця) – після його смерті Юрій Ільницький (другий секретар обласного партійного комітету), Марко Повзак (другий секретар обласного партійного комітету), Федір Полінін (командувач військового округу), Василь Русин (прокурор області), Василь Сvida (художник)
6. 1963–1967	Марія Алечко (колгоспниця), Андор Біро (голова колгоспу), Іван Грабарчук (машиніст локомотива), Андрій Космеда (тракторист радгоспу), Ганна Ладані (колгоспниця), Іван Мозговий (другий секретар обласного партійного комітету), Ірина Ініщенко (робітниця), Василь Орос (керівник групи радгоспу), Василь Русин (прокурор області), Микола Сай (голова споживчої кооперації) – після його смерті Феодосій Колесник (голова споживчої кооперації)
7. 1967–1971	Марія Алечко (колгоспниця), Андор Біро (голова колгоспу), Іван Грунянський (міністр лісової та целюлозно-паперової промисловості Радянської України), Володимир Дікусаров (другий секретар обласного партійного комітету), Ельвіра Дупка (робітниця), Павло Ерфан (колгоспник), Феодосій Колесник (голова споживчої кооперації), Ганна Ладані (колгоспниця), Іван Манівчук (робітник), Василь Русин (голова виконкому обласної ради)
8. 1971–1975	Андор Біро (голова колгоспу), Ганна Бобинець (колгоспниця), Іван Грунянський (міністр лісового господарства та деревообробної промисловості Радянської України), Володимир Дікусаров (другий секретар обласного партійного комітету), Ельвіра Дупка (робітниця), Павло Ерфан (колгоспник), Феодосій Колесник (голова споживчої кооперації), Ганна Ладані (колгоспниця), Михайло Носа (голова ради у с. Дубове), Микола Пічкарь (робітник), Василь Русин (голова виконкому обласної ради)
9. 1975–1979	Андор Біро (голова колгоспу), Михайло Волощук (голова виконкому обласної ради), Терезія Грачин (Петраш) (колгоспниця), Іван Грунянський (міністр лісового господарства та деревообробної промисловості УРСР), Ельвіра Дупка (робітниця), Павло Ерфан (колгоспник), Марія Козар (колгоспниця), Феодосій Колесник (голова споживчого кооперативу), Валентин Маланчук (секретар ЦК Комуністичної партії України), Марія Пайдак (голова ради у с. Келечин), Микола Пічкарь, робітник, Іван Скиба (другий секретар обласного партійного комітету), Марія Шерегій (колгоспниця)
10. 1980–1984	Андор Біро (голова колгоспу), Маргарита Волонтер (робітниця), Михайло Волощук (голова виконкому обласної ради), Іван Грунянський (міністр лісового господарства та деревообробної промисловості УРСР), Марія Козар (колгоспниця), Феодосій Колесник (голова споживчої кооперації), Ганна Мазар (Дерда) (колгоспниця), Анатолій Меркулов (завідувач міжнародного відділу ЦК Комуністичної партії України), Юрій Олененко (голова Державного комітету кінематографії УРСР), Марія Пайдак (голова Келешеньської ради), Терезія Петраш (керівник гуртка Саду радянсько-угорської дружби), Михайло Пристая (колгоспник), Марія Шерегій (керівник гуртка радгоспу), Юрій Якіца (робітник), Василь Ярошовець (другий секретар обласного партійного комітету)
11. 1985–1990	Андор Біро (голова колгоспника), Олександр Борош (колгоспник), Іван Грунянський (міністр лісового господарства та деревообробної промисловості Радянської України), Антон Кляп (колгоспник), Марія Козар (колгоспниця), Олександр Коротченко (воєнізована спортивна організація, національний президент ДОССААФ), Сергій Литвиненко (президент споживчого кооперативу), Михайло Мальованик (голова виконкому обласної ради), Анатолій Меркулов (завідувач міжнародного відділу ЦК Комуністичної партії України), Олена Сімйонка (колгоспниця), Марія Товт (робітниця), Ельвіра Уйварі (робітниця), Олена Щербей (робітниця), Юрій Якіца (робітник), Василь Ярошовець (другий секретар обласного партійного комітету)

Депутатами парламенту в Києві були робітники заводів, колгоспів та радгоспів, керівники середньої

ланки, голови колгоспів, керівники деяких населених пунктів та областей (голова обласного виконкому та другий секретар партійного комітету - перший секретар був членом парламенту в Москві), керівники обласної профспілки та споживчої кооперації, військові офіцери, що служать на місцях, інтелігенція була представлена зрідка вчителями, лікарями чи художниками, а також провідними київськими політиками та міністрами, які не мали зв'язку до Закарпаття. До кінця 1960-х років депутатський мандат мав також прокурор області. Представники угорської національної меншини рідко зустрічаються серед депутатів, і єдиний, хто належав до них від робітників, – це Андор Біро, який був депутатом шість термінів з 1963 по 1990 рік. Це зробило його депутатом з найдовшим стажем серед усіх депутатів від Закарпаття. Його представництво дозволило йому мати більші можливості як голова колгоспу.

Андор Біро, уроджений Антал Біро (Федорове, 1929 – Будапешт, 2018), [14, 55] навчався у середній школі в Берегові, а згодом у місті Сату Маре, закінчив угорську педагогічну школу в Хусті та отримав ступінь з історії в Ужгородському університеті. Він зробив так, що відсталі, бідний Притисянський регіон, процвітав у рамках, які самі по собі цього не забезпечували і навіть не були для цього придатними. З десятків тисяч колгоспів у Радянському Союзі ледве десяток по-справжньому процвітали. Колгосп «Прикордонник», що базувався в Пейтерфалві, зміг забезпечити газопостачання населених пунктів, побудувавши магістральну мережу природного газу, що охоплює річку Тиса, побудував каналізаційну мережу, очисні споруди, заохочував місцеву угорську молодь залишатися вдома великими стипендіями на навчання, а працівників колгоспу заохочував безповоротними субсидіями на сімейне будівництво, будівництво житла та іншими видами допомоги. Тут збудували та працювали будинок культури, музична школа, медичні амбулаторії, спортивний комплекс, тут діяв відомий далеко за кордоном ансамбль народної творчості, сільський музей та музей просто неба з воістину багатим матеріалом, картинна галерея, що представляла роботи художників регіону, та єдиний на Закарпатті постійно діючий парк розваг.

«Вони запросили його до Америки, він побудував парк розваг [23, 7], натхненний Діснейлендом». Пізніше були скептики, які вважали це своєрідною лицемірною соціалістичною вітриною. «Бо добре, що у нас є стадіон і парк розваг, але, можливо, меншого було б достатньо» [21, 10]. Однак, особливо в такому світі, або, якщо хочете, навіть у такому світі, «живе і хоче жити» [13, 56]: «– Пейтерфалва дуже крихітна, а все ж має свій власний ансамбль і музичну школу? – Це пов'язано з тим, що насправді це дуже сильний угорський регіон, населений дуже працьовитими, трудолюбними людьми. У Пейтерфалво проживає кілька сотень мешканців, але тут пов'язані кілька сіл: Тісабекень, Фаркашфалва, Пейтерфалва, Федорове і Форголань, а також Надьпалад [Фертешолмаш]. Петерфалвський голова колгоспу поєднав цих людей, які були найкращими у своїй галузі і які також були угорцями» [12].

І до сьогодні найважливішим місцем зустрічі угорців Закарпаття є пам'ятник Птах Турула на березі річки Тиса, на межі Тисобикені та Вилока, який також завдячує своїм відродженням на території колгоспу, коштами колгоспу. Пам'ятник був встановлений у 1903 році з нагоди 200-річчя початку Війни за незалежність Ракоці, зруйнований радянською владою після Другої світової війни (1945), а відновлений пам'ятник було відкрито 16 липня 1989 року. У документі, вкладеному в капсулу часу, поміщену під час закладання наріжного каменя, перелічено всіх учасників і згадується: «Рішення прийняв Андор Біро, президент колгоспно-аграрної компанії «Прикордонник», і було одноголосно схвалено членами. Навесні 1989 року розпочалися реставраційні роботи, які проводилися коштом колгоспу, працею колгоспних будівельників». Відтоді фестиваль «Турул», «місце угорсько-русинського паломництва на Закарпатті» [20, 71], проводиться щороку за організації Товариства угорської культури Закарпаття. «За словами Андора Біро, який замовив реконструкцію, новий пам'ятник – це монолітна залізобетонна конструкція, глибоко вкопана в землю. Навіть бомба не зможе її зруйнувати. Згідно з цим, його не можна розібрати, його частини не можна відновити в іншому місці, тому його не можна змусити зрадити» [24].

5. Перші альтернативні вибори

Михайло Горбачов, Генеральний секретар Центрального Комітету КПРС, оголосив про політичні реформи на 19-му з'їзді КПРС у 1988 році. Серед іншого, у 1988 році було опубліковано новий виборчий закон, а до Конституції країни 1977 року було внесено відповідні зміни. Згідно зі статтею 108 зміненої Конституції, вищим керівним органом СРСР став новий інститут – З'їзд народних депутатів – у період з 1988 по 1991 рік, коли він був розпущений. Депутатів З'їзду могли висувати окремі адміністративні одиниці, а також наукові установи (такі як Академія наук) та організації (такі як наприклад Товариство філателістів). Стаття 111 змінила функцію Верховної Ради: «законодавчий, виконавчий та наглядовий орган вищого керівного органу».

Перші напіввільні вибори до парламенту відбулися в березні 1989 року, і в бюлетенях було лише одне ім'я у 399 з 1500 виборчих округів. Можливість отримати мандат була вкрай нерівною, але, незважаючи на свій антидемократичний характер, це чітко сигналізувало бюрократії – якщо, наприклад, перший секретар партії не отримав мандат як представник на місцях, він також не міг зберегти свою посаду першого секретаря. Суть «горбачовського методу» полягала в підриві влади партійної еліти, і цьому не було іншої альтернативи, окрім нерівної – антидемократичної – виборчої системи. Водночас з'явилися нові елементи, такі як можливість агітації – не лише за кандидата, а й проти нього, та дебатов між кандидатами – навіть публічно по телебаченню.

Московський (Радянський) парламенту 12-го скликання функціонував з 1989 по 1991 рік. Однак, з точки зору нашої теми, значення мав лише 12-те скликання Українського Парламенту, який був обраний у 1990 році та не склав своїх повноважень з розпадом Радянського Союзу та утворенням незалежної України (1991), а функціонував до 1994 року, коли відбулися чергові вибори, і, як зазначалося вище, з пізнішою перенумерацією він став першим скликанням незалежної України. Це також було обґрунтовано тим, що 1990 рік був також першими альтернативними – напіввільними – виборами в республіці, і вперше виборці мали можливість обирати з кількох кандидатів.

Український парламент, який складався з 450 депутатів, поділявся на три депутатські групи: «Група 239» – ортодоксальна депутати-комуністи, «Демократична платформа Комуністичної партії України» з 41 депутатом і «Народна Рада» з 125 депутатами. До парламенту Народної Ради увійшли представники кількох партій, але більшість складали представниками Народного Руху (пізніше відомого як «РУХ»). Цей парламент ухвалив декларацію про незалежність (1991) та дав проведення референдуму про незалежність (також у 1991 році). Це було одночасно зміною режиму та заснуванням держави, в якій вирішальну роль відіграв «РУХ», який представляв відносно невелику кількість членів порівняно з усім парламентом [18, 73]. Новий виборчий закон 1989 року[5], який регулював вибори 1990 року, також був зумовлений соціальним тиском, що виник внаслідок зростання політичної сили «РУХ» [18, 74].

Вільні вибори 1990 року вже мали велике значення з угорської точки зору. У Берегівському виборчому окрузі, де на той час проживало понад 80 % угорців – до якого входили Берегівському районі, місто Берегово та більшість населених угорцями населених пунктів Мукачівського та Ужгородському районів – угорці, чие громадське об'єднання, Товариство угорської культури Закарпаття (ТУКЗ), вже стало достатньо організованим, мали реальний шанс делегувати представника зі своїх лав до законодавчого органу в Києві за мажоритарною виборчою системою. ТУКЗ висунуло власних кандидатів. Шандор Фодо, президент ТУКЗ, був висунутий від Берегівського округу, але він зняв свою кандидатуру під час етапу висунування на користь Василя Шепи, директора Великобактаського сільськогосподарського науково-дослідного інституту, кампанію якого він також рішуче підтримував. Тим часом сам Ш.Фодо балотувався у Виноградівського округу, де частка угорських виборців не досягала навіть 30 %, і не було жодних навіть математичних шансів бути обраним [16, 45]. Цей крок спричинив розкол у ТУКЗ, а її районна організація в Берегові висунула проти Шепи угорського кандидата – Берталана Молнара, тодішнього заступника голови виконавчого комітету обласної ради, – але угорський електорат, заохочений Ш. Фодо та частиною ТУКЗ, яка його підтримувала, проголосував за Шепу [19, 1]. Шепу розмовляв угорською мовою, але не був угорцем. Згідно з офіційним веб-сайтом парламенту, він був членом «Руху» та приєднався до її представницької групи. Він переміг у своєму окрузі у другому турі серед семи кандидатів, набравши 83,24% голосів.

За спогадами Ласло Фабіана Варі, одного із засновників товариства, Шепу звернувся до Ш. Фодо та запропонував свою підтримку у Виноградівському районі в обмін на місце в Берегові – тут Шепу був директором сільськогосподарського дослідницького інституту. Головним прихильником Шандора Фодо, у даній угоді, був Міклош Ковач, пізніший голова ТУКЗ-у, який вважав, що це дійсно дозволить отримати два парламентські мандати. Навіть не всі члени президії ТУКЗ були обізнані з цим планом. У підсумку, все це виявилось «політичною аферою». «Тут почалося – у цю епоху, яку закарпатські угорці досі називають героїчною, після зміни комуністичного режиму – почався розпад, а потім й руйнування єдності угорців, яку до того часу вважали міцним» [25, 52]. Пізніше ТУКЗ та більшість закарпатських угорців вважали українську політичну партію «РУХ» уже екстремістською політичною силою.

6. Висновки

У Радянському Союзі народне представництво було частиною демонстративної демократії, як і той факт, що кожна радянська конституція містила право на сецесію – право окремих республік-членів вільно виходити зі складу Союзу. У радянських рамках це було фактично неможливо, але саме логіка

державної системи сприяла відносно впорядкованому зникненню спочатку масивної держави: держави-наступники вже існували – як внутрішні квазінаціональні держави – які мали фіксовану територію, назву, законодавчий орган, адміністративний апарат, культурні та політичні еліти та, нарешті, право, санкціоноване Конституцією, виходити зі складу Радянського Союзу.

Система народного представництва враховувала територіальну основу та соціальні класи; в обох палатах парламенту у Москві представниками від Закарпаття були «радянські українці», що стосувалось регіону походження, а не етнічної приналежності. Рада Федерації випадковим чином включала одного представника, який, ймовірно, був угорцем, і його національність не зазначено. Теоретично існувала можливість, щоб у Раді національностей був один представник від округу із Закарпаття угорцем, але на практиці не було жодного шансу, що один представник від округу Закарпаття буде угорцем, і не було жодної угорської адміністративної одиниці, яка б дозволила національне представництво. Така ж ситуація була в однопалатному парламенті в місті Києві, з тією різницею, що в усіх інших, крім першого (другого в Радянській Україні) повоєнного терміну, виборчий округ з центром у Берегові фактично був виборчим округом з угорською більшістю. Однак у законодавчому органі в Києві майже три десятиліття був винятковий представник (із Виноградівського району, зі своєї малої батьківщини), який визнавав свою угорську ідентичність і не був робітником чи партійним активістом, але зміг отримати перевагу з представницької посади як керівник сільськогосподарського підприємства. Наприкінці 1980-х років він також був вирішальною фігурою у запуску соціального руху угорської громади через політичний акт пам'яті. Однак останні радянські парламентські вибори – перші напіввільні, які дозволили альтернативним кандидатам та угорській громаді висунути власного кандидата – змарнували цю можливість в результаті досі не зовсім з'ясованої передісторії, і разом з нею новостворена угорська громадська організація одночасно стала на шлях розколу та розмежування, яке і досі фундаментально визначає соціальне представництво інтересів угорської громади.

Список використаних джерел:

1. Гавриш С. Верховна Рада УРСР. Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 1. 493 с.
2. Грицишук Т. Іду до людей. Ужгород: Мистецька Лінія, 2009. 200 с.
3. Дубов В. На крутих перевалах. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/na-krutih-perevalah> (дата звернення: 10.09.2025).
4. Закарпаття. Хто є хто: міжнар. довід.-біогр. вид. / Авт.-упоряд. В. Болгов. Київ: Укр. акад. геральдики, товар. знаку та логотипу, 2004. Вип. 3. 2007. 173 с.
5. Закон УРСР Про вибори народних депутатів Української РСР № 8304-XI від 27.10.1989. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8304-11#Text> (дата звернення: 10.09.2025).
6. Ільницький В. Перші особи. Історія Закарпаття у біографіях його керівників. Ужгород: TIMPANI, 2011. 216 с.
7. Ільницький Ю. Спомини: із прожитого і пережитого. Ужгород: Мистецька лінія, 2007. 256 с.
8. Макара М. Ваш Іван Михайлович. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 1. 451 с.
9. Новгородська А., Новгородський О. Досвід вирішення «жіночого питання» в радянській Україні в середині 50-х – першій половині 60-х рр. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. Т. 12. С. 169.
10. Петруляк І. Верховинка союзного значення. *Закарпаття онлайн*. URL: <https://zakarpatya.net.ua/News/56693-Verhovynka-soyuznoho-znachennya> (дата звернення: 10.09.2025).
11. Тернопільський енциклопедичний словник. Тернопіль: БАТ ТВПК Збруч, 2005. Т. 2. 154 с.
12. Abkarovics E. Örömmzene Beszélgetés Pál István «Szalonnával». *Hagyományok Háza*. URL: <https://hagyomanyokhaza.hu/sites/default/files/2020-02/%C3%B6r%C3%B6mmzene.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).
13. Ady E. *Intés az őrzőkhöz*, 1915.
14. Bíró A. *Visszatekintve a megtett útra: A Határőr Agrárcég-Kolhoz tapasztalataiból*. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 1991.
15. Brubaker R. *Nacionalizmus új keretek között*. Budapest: L'Harmattan – Atelier, 2006. O. 49.
16. Darcsi K. Az ukrán választási rendszer változásainak hatása a kárpátaljai magyar érdekképviselet lehetőségeire. *Pro Minoritate*. 2013. № 2. O. 68.
17. Fedinec Cs. Az ukrán parlament emberi jogi, kisebbségi és nemzetiségi kapcsolatok bizottságának tevékenysége. *EU Working Papers*. 2011. № 1. O. 73–74.
18. Fedinec Cs., Halász, I., Tóth, M. *A független Ukrajna: Államépítés, alkotmányozás és elsüllyesztett kincsek*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Kalligram, 2016. O. 82.
19. Füzesi M. «Elvégeztetett, de semmi sem tisztázott»: gondolatok a KMKSZ Beregszászi járási szervezete tisztújító közgyűlése kapcsán. *Beregi Hírlap*. 1993. III. 17. O. 2.
20. Kovács S. A Rákóczi-szabadságharc első győztes csatájának emlékműve. *Együtt*. 2021. № 2. O. 70–82.

22. Pálfalvi G. Magyarok közt Kárpátalján. *Szabad Föld*. 1994. VIII. 23. O. 11.
23. Sartori G. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1976. 125 p.
24. Tóth I. Hármasszög. *Kurír*. 1992. VIII. 8. O. 7.
25. Vári Fábrián L. A kövek árulása. *Bárka online*. URL: <http://www.barkaonline.hu/utoer/7167-vari-fabian-laszlo-tarcai> (дата звернення: 10.09.2025).
26. Vári Fábrián L. Gondolatok a temetőben. *Együtt*. 2020. № 1. C. 51–52.
27. Vida I., Zseliczky B. Az 1945. június 29-ei szovjet–csehszlovák szerződés Kárpátaljáról. *Külügyi Szemle*. 2004. № 1. O. 232–238.

Стеллас АСЛАНОВ,

*професор кафедри політології і державного управління
(Ужгородський національний університет)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (СПІЛЬНОТ) ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану, запровадженого в Україні через тривалу збройну агресію росії проти України та загрозу територіальній цілісності, забезпечення етнополітичної стабільності набуває особливого значення. Україна є багатонаціональною державою, де компактно проживають чисельні національні меншини, серед яких кримські татари, як корінний народ, поляки, румуни, угорці та інші. Взаємини між ними визначають не лише соціальну згуртованість регіонів, а й етнополітичну безпеку, як складову національної безпеки держави, а також суспільно-політичну стійкість держави загалом.

Під час воєнного стану суспільство стикається з посиленням соціальної напруженості, міграційними процесами, загостренням етнічних стереотипів та підвищеною чутливістю до міжетнічних протиріч. Зростає ризик дискримінації національних меншин, обмеження їхніх прав у доступі до освіти, культурного та політичного життя, що, у свою чергу, може негативно позначитися на загальнодержавній стабільності та процесах інтеграції до європейських структур.

Захист прав національних меншин (спільнот) у цей період стає не лише елементом дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини, але й важливим інструментом збереження соціальної злагоди. Дотримання прав етнічних груп забезпечує баланс між безпековими заходами держави та потребами різних спільнот, сприяє формуванню атмосфери довіри та взаєморозуміння.

Особливу увагу у цьому контексті потребують прикордонні регіони України, де традиційно компактно проживають представники національних меншин. Війна і воєнний стан у таких територіях впливають на демографічну структуру, економічну активність, соціальні взаємини та політичну активність етнічних спільнот. Водночас саме ці регіони водночас слугують критерієм оцінки етнополітичної стабільності держави, оскільки конфліктні ситуації в прикордонних територіях здатні оперативно впливати на внутрішньополітичну динаміку України.

Перш за все, доцільно з'ясувати сутність поняття «національна меншина». У науковій літературі національна меншина визначається як частина народу, яка проживає відокремлено від основного масиву його представників у інонаціональному середовищі, водночас зберігаючи тісний зв'язок з ним через спільну культуру, мову та інші характерні риси національної специфіки [1, с. 211]. Таке визначення підкреслює не лише територіальну або чисельну відособленість, а й культурну та соціальну ідентичність, що формує основу для колективної самосвідомості представників меншини.

Більш широке трактування цього поняття охоплює осіб, які, незважаючи на наявність громадянства держави проживання, не займають провідних позицій у політичному чи соціальному житті суспільства. Це соціальне становище зумовлює необхідність спеціального захисту їхніх політичних та цивільних прав, а також створення механізмів юридичного забезпечення їхніх інтересів [3]. Таким чином, забезпечення прав національних меншин є ключовим елементом підтримання етнополітичної стабільності та формування інтегрованого, гармонійного багатонаціонального суспільства.

Захист прав національних меншин в Україні здійснюється на основі міжнародно-правових норм та